

ségnek állandóan fejlesztenie kell önmagát, hogy az őt körülvevő, folytonosan változó környezet problémafelvetéseire megfelelő választ adhasson. Véleményünk szerint a fejlődéshez a fogalmazások témáinak egy része is hozzásegíti a tanulókat.

IRODALOM

- [1] Kerékgyártó Imre-Lengyel Dénes: A fogalmazás tanítása. Tankönyvkiadó Vállalat, Bp., 1954. 29. 1.
- [2] Lengyel Dénes: A fogalmazás tanítása a középiskolában. Tankönyvkiadó, Bp., 1965. 9. 1.
- [3] Fajcsék Magda: A kifejezőképesség fejlesztésének módszereiről. (A kifejezőképesség fejlesztésének gyakorlat- és feladatrendszere az ált. isk. 5-8. osztály számára) OPI 1968. 23-24. 1.
- [4] Bihari János-Hegedűs Ferencné: Az anyanyelvi tárgyak tanításának módszertana tanítóképző intézetek számára. Tankönyvkiadó Bp., 1970. 113. 1.
- [5] Anyanyelvi tantárgypedagógia. Szerk.: Nagy J. József. Kézirat. Tankönyvkiadó, Bp. 1975. 211. 1.
- [6] Nagy J. József: A nyelvhasználat fejlesztése és az érzelmi nevelés = A Tanító 1977. 8. 23. 1.
- [8] Vörös József: Az irodalom tanítása az ált. iskolában. Tankönyvkiadó, Bp. 1978. 256. 1.
- [9] Koncz Endre: Fogalmazástanítás az általános iskolában. Tankönyvkiadó, Bp. 1975. 16. 1. (A tanítás problémái)
- [10] U. O. 13. 1.
- [11] Nagy J. József: A fogalmazás élményszerűsítése és a téma (1) = A Tanító 1972. 5. 15. 1.
- [12] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. Tantervi útmutató. Magyar nyelv és irodalom 1-4. osztály. Tankönyvkiadó, Bp., 1978. 171. 1.
- [13] Veczko József: A személyiség értelmezésének alapkérdései (Az egyén szocializációja és a művelődés összefüggése). Kézirat.
- [14] Kulcsár Zsuzsanna: Személyiség-pszichológia. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp., 1976. 21. 1. (Bölcsészettudományi Karok)
- [15] Buda Béla: Az empátia - a beleélés lélektana. Gondolat, 1978. 304. 1.
Fogalmazás kézikönyv az ált. iskolák 3. osztályának tanítói számára. Szerk.: Kis Jenőné. Tankönyvkiadó, Bp., 1971. (Tanítói kézikönyvek)
Fogalmazás kézikönyv az ált. iskolák 4. osztályának tanítói számára. Szerk.: Dr. Arató Endréné. Tankönyvkiadó, Bp., 1971. (Tanítói kézikönyvek)

TÓTH GYÖRGY JÓZSEF
Nyíregyháza

Nyílt levél a technika tanításával kapcsolatban

- A TECHNIKA ÓRÁK SAJÁTOS SZERVEZÉSI FELADATAI -

Kedves Barátom!

Bizonyára emlékszel még, hogy a közelmúltban néhány órát meglátogattam. Ezeken az órákon az újonnan bevezetett Technika c. tantárgy tantervi feladatait dolgoztad fel a tanulókkal. Miután elvem, hogy óralátogatások után a tapasztalatokat azonnal el kell mondania a látogatónak, ezért minden alkalommal időt szakítottunk a látottak megbeszélésére. (Magam sem venném szívesen, ha óráimról véleménynyilvánítás nélkül távozna bárki is.) Úgy érzem, hogy ezek a megbeszélések hasznosnak bizonyultak mindkettőnk számára még akkor is, ha néhány kérdésben nem sikerült közös nevezőre jutnunk. Azt azonban ismételten meg kell mondanom, hogy a látottak megnyerték tetszésemet, gazdag tapasztalatokat nyújtottak számomra. Az élmények olyan további gondolatokat is ébresztettek bennem, amelyeket a következőkben tudomásodra szeretnék hozni. Remélem, hozzájárulsz ahhoz, hogy ezeket a nyilvánosság előtt mondjam el, hiszen tudom, hogy Te is azok közé tartozol, akik szívesen

átadják tapasztalataikat másoknak. Megvallom őszintén, arra is számított, hogy többen is bekapcsolódnak majd az eszmecserébe, megteremtve ezzel annak lehetőségét, hogy elegendő számú tapasztalat gyűljön össze a technika tantárgy-pedagógiájának kidolgozásához.

Egy levél terjedelme nem teszi lehetővé, hogy abban minden részletkérdésre ki-
térjek. Ezért most csupán arra próbálok választ keresni, mi volt a titka óráid sikeré-
nek: hogyan érted el, hogy a rendelkezésre álló viszonylag *rövid időt olyan gazda-
ságosan tudat kibaszni*, és mivel magyarázható az, hogy bár a gyerekek a munka-
teremben szabadon mozogtak és beszélgethettek is egymással, *az óráid fegyelme* még-
is mindig *kifogástalan volt*.

Úgy gondolom, hogy sikereid titkát nem csupán az órákra történő alapos, pre-
cíz felkészüléssel magyarázza, hanem az is, hogy szerencsésen alkalmaztad a gyakorlati
foglalkozás órákon gyűjtött gazdag szervezési tapasztalataidat. Megítélésem szerint
ugyanis (a tárgyi tudás és az alapos pedagógiai felkészültség mellett) *a technika
órák sajátos szervezést igényelnek*. Számomra elképzelhetetlen ugyanis, hogy a mate-
matika, fizika stb. órákon egy-egy tanuló felálljon, elhagyja a helyét, odamenjen
a nevelőhöz megkérdezni munkájáról a véleményét (dicséretet, buzdítást várva tőle,
vagy talán segítséget is), azt pedig még kevésbé, hogy egymással beszélgetve, vitatkozva,
vagy egymásnak segítve oldják meg a feladatot vagy problémát a gyerekek. A
technika órákon mindez nemcsak lehetséges, de szükséges is. Következik ez a tan-
tárgy koncepciójából: „– a technikai nevelésben szerephez kell juttatni a kollektív
tevékenységet (csoportos problémamegoldás, szervezés és szervezőelméleti elemek) és
a sikerek és sikertelenségek közös elviselését”. (Csákány Antal–Kiss István: *Technikai
műveltség – technikai nevelés*. Magyar Tudomány, 1975. 3. szám) Vagy: „... a gye-
rekeket aktivitásra, együttműködésre, alkalmazkodóképességre, kíváncsiságra és vállal-
kozó kedvre neveljük. ... a kollektív munkára való nevelés, a kooperációra való
hajlam kialakítása kellő súlyt kapjon.” (Csákány Antal–Kiss István–Révész András:
Technikai műveltség – technikai nevelés, összefoglaló tézisek. A Technikai nevelés-
ről, szöveggyűjtemény 1. KFKI 1977–789.)

Természetes tehát, hogy a tanterv célkitűzéseinek megvalósítása olyan óraszerve-
zést követel, amely szabadabb mozgást biztosít a tanulók számára, de nem engedi
meg a fegyelmezetlenséget, és eleve kiküszöböli a fejtelenséget. Sikereid titka – meg-
ítélésem szerint – többek között ebben rejlik.

Már az első órán is érezhető volt, hogy megfelelő *szokásrendszert* alakítottál
ki tanulóidnál. (Megtéhetted, hiszen nem ebben a tanévben tanítottad őket először.)
A tanulók becsöngetéskor már készen álltak arra, hogy most technika óra következik.
Fegyelmezetten sorakoztak fel a munkaterem előtt, és csak akkor vonultak be, amikor
erre engedélyt kaptak. Minden tanuló ezután az asztalon levő széket csendben le-
emelte (közben nem lehetett zörgést, zajt hallani), és letette azt az asztal elé.

Csak utólag mondtad el: nem kevés energiát kellett arra fordítanod, hogy
a székeket csendben helyezzék el a tanulók. Az elmúlt év első óráin többször meg
kellett ismételtetned ezt a feladatot, de még később is sor került arra, hogy gyako-
roltasd velük egyszer-kétszer. Végül *megszokták*, rájöttek arra, hogy *következetes
vagy* és nem fogadod el, ha ezt zajosan csinálják. A legérdekesebb ebben a kérdés-
ben az volt számomra, amit szó szerint így fejeztél ki: „A gyerekek a székek leraká-
sának gyakorlását még élvezték is, versenyeztek egymással: melyik brigád tudja el-
végezni zaj nélkül a feladatot.” Tudom, hogy ezt csak megfelelő motivációval tud-
tad elérni (játékos formák alkalmazásával).

Következetes és határozott pedagógus egyéniséged megnyilvánulását tapasztalom
a jelentések fogadásánál is. Magad is egyenesen álltál a hetes és a brigádvezetők je-

lentése alatt. Ezt megelőzően végighordoztad tekintetedet a csoport tagjain, és nem fogadtad addig a jelentéseket, amíg nem tapasztaltad, hogy *minden tanuló egyenesen áll és rád figyel*. Kellően reagáltál a jelentések tartalmára is: volt tanuló, akit csak figyelmeztetned kellett, hogy máskor ne feledje otthon a munkafüzetét, a ceruzáját stb., másoknál már fel is jegyezted magadnak a mulasztást. Biztos vagyok benne, hogy ilyen előzmények után nagyon ritkán kerül sor az ellenőrző füzetbe történő beírásokra.

A jelentések és az azokat követő intézkedések után – utasításodra – a tanulók éppen olyan csendben ültek le, mint amilyen csendben a székeket letették, majd *munkatankönyvüket és az egyéb felszerelést meghatározott rend szerint helyezték el a munkaasztalok*on. Nyilvánvaló volt ezek után számomra, hogy ha ilyen aprónak tűnő kérdésekben is szigorú rendet tartasz, akkor a tanulók már különbséget tudnak tenni: mikor szabad a mozgás és a beszélgetés az órán, és mikor nem.

Mindannyiunk számára ismeretes, hogy a tevékenység sorrendje (a cselekvések és a műveletek egymásutánja) meghatározott idő elteltével felépül, és viszonylag szilárd struktúrát képez a személyiségben. Újabb, más jellegű tevékenységre való áttérés éppen ezért nehézséget okoz, és pszichikus energiát igényel az egyéntől. Felnötteknél is tapasztalható, hogy a folyamatos munkavégzésből nehéz kikapcsolódni, a munkát abbahagyni, de még nehezebb ismét visszazökkenni abba. A felnőttek azonban képesek ezt az áttérést – akaratú energiájuk mozgósításával – tudatosan, önállóan végrehajtani. Gyermekeknél – különösen pl.: ha a játéknál kevésbé motivált tevékenységről van szó – az áttérés külső energiát igényel. Ezért kell nagy jelentőséget tulajdonítanunk az *óra előtti és az óra közbeni ún. „külső szervezéseknek”* és a tantárgy sajátosságainak megfelelő *szokásrendszerek kialakításának*, amelyek *elősegítik és nagy mértékben megkönnyítik a gyermekek tevékenységének átstrukturálását*. (Ugyanakkor biztosítják az óra fegyelmét.)

Szerencsésen alkalmaztad tehát nemcsak az óra elején, de órád vezetése közben is ezeket a külső szervezéseket. Elősegítette ezt *munkatermed berendezése* is. A *szerszámok* nálad – brigádonkénti csoportosításba – *falra függesztett táblákon* vannak elhelyezve úgy, hogy a szerszámhiány azonnal szembetűnik. Minden szerszám körvonala fel van festve a tárolón, de a szerszámokon levő színes jelölések azt is mutatják, hogy melyik brigád mely tanulója használhatja az adott szerszámot. Ezzel nemcsak *megkönnyíted a szerszámosztást* (a felelős a munka megkezdése előtt egy tálcán viszi a munkaasztalhoz a szükséges szerszámokat), *de felelősségtudatot is kialakítasz tanulóidnál*. Meg kell mondanom, imponáló volt az a rend és fegyelem, amit a szerszámok kiosztásánál és összeszedésénél tapasztaltam (máshol ezt a tanár végezte el, természetesen a rendelkezésre álló idő rovására).

Ugyanezt láttam az anyagok kiosztásánál is. Az erre a célra rendszeresített polcraól a felelősök válogatás nélkül vitték el társaiknak a szükséges anyagokat. Tudtál, hogy mit hol keressenek, és tisztában voltak azzal, hogy válogatásnak nincs helye. Gondolom, ahhoz, hogy a gyerekek ezt megszokták, szintén sok energiát kellett befektetned. Most viszont már nincs vele probléma, a kialakult rend időmegtakarítást jelent számodra és a tanulók számára. Az így felszabaduló időt tartalmi kérdésekre: a tananyag feldolgozására tudod fordítani.

Kialakult szokásrendszert tapasztaltam óráidnak azon mozzanatainál is, amikor az óra menete megkívánta, hogy *egyik tevékenységformáról áttérjenek a tanulók másfajta tevékenységformára*. Feltűnt például, hogy munka közben (típushibák észlelésekor vagy az egyéb szükséges magyarázatoknál), ha a tanulóknak abba kellett hagyni azt a munkát, amelyet elmélyülten végeztek, akkor sem volt szükség fegyelmező intézkedésekre. Elegendő volt csupán megszólalnod: a tanulók azonnal minden szerszámot és

eszközt letettek az asztalra, és csak a szavaidat figyelték). Meg kell mondanom, nagyon sok olyan órát láttam már – különösen kezdő tanároknál –, ahol a gyerekek tanári magyarázat közben tovább végezték a munkát, vagy a kezükben levő szerzőszámmal, anyaggal, esetleg a félkész munkadarabbal foglalatoskodtak. Nem tudom elképzelni, hogy a figyelemmegosztás 10–14 éves tanulóknál olyan szintű lehet, hogy a gyermek gyakorlati tevékenység közben is képesek legyenek a tanári magyarázat tudatos felfogására. Tudom, hosszú út vezetett idáig, és bizonyára fegyelmező intézkedéseket is kellett foganatosítani, amíg a gyerekek eljutottak erre a szintre. Most már azt sem kell mondanod magyarázat előtt: „tegyetek le mindent a kezetekből”.

Előfordult persze az is, amikor munkavégzés közben technikatörténeti eseményekről vagy nagyüzemi vonatkozásokról beszéltél, miközben a tanulók tovább folytathatták munkájukat. Úgy érzem, helyesen ítélted meg ezeket az eseteket: tudtad, hogy a munka jellege, természete mikor teszi lehetővé a tanulók figyelmének megosztását.

Egymást követő technika órák esetében a tanulóknak kicsengetéskor abba kell hagyni a munkát, és el kell hagyniok a munkatermet. (Szükség van erre két okból: ki kell szellőztetni a munkatermet, és biztosítani kell a tanulóknak a szabad mozgás lehetőségét.) A kicsengetés rendszerint a foglalkozás második fő részét: a munkavégzést szakítja meg. A tárgyat oktató tanárok jól tudják, milyen nehéz ilyenkor a munkát abbahagyni. Minden tanuló szívesen dolgozna tovább, szeretné mielőbb látni munkája eredményét. Számos esetben tapasztaltam már, hogy a tanár ilyenkor többször is kéri a gyerekeket: szakítsák meg a munkafolyamatot, és menjenek ki a folyosóra. (Szinte minden tanulót külön-külön fel kell szólítani erre.) Nálad mást tapasztaltam: amikor megszólalt a csengő, a tanulók felszólítás nélkül is abbahagyták a munkát, *rendet raktak a munkaasztalon* (mint említettem: a munkaasztal rendje meghatározott), *és fegyelmezetten felállva várták utasításaidat:* sorakozó – kivonulás a munkateremből. Úgy gondolom, ez is szoktatás kérdése, és ezzel is sok idő és energia takarítható meg.

Becsengetés után ismét rendtartó intézkedéseket foganatosítottál: megbeszélte a tanulókkal a munkafolyamat következő lépéseit, felhívta a figyelmet a balesetmegelőzési szabályokra, a hibák kiküszöbölésének módjára stb. Ebbe természetesen bevontad a tanulókat, aktivizáltad őket. Szükség volt erre is, mert a gyerekek ilyenkor még a szünet hangulatának hatása alatt voltak, tevékenységüket ismét át kellett strukturálni.

Meg kell említenem még azokat az óra végén sorra kerülő mozzanatokot is, amelyek nélkül nem tudom elképzelni a befejező megbeszélés sikeres végrehajtását: az elkészült munkadarabok kipróbálása (játék), szerszámok összeszedése, kézmosás stb. Mindezeket tudatosan hajtottad végre a tanulókkal, érezhető volt, hogy ez minden órán így történik, és a tanulók már megszokták.

A felsorolt rendtartó intézkedések olyan külső keretet biztosítottak óráidhoz, amelynek korlátain belül a szabad mozgás (pl.: a hulladékok összegyűjtése) és a beszélgetés (tanulók egymás közötti vitája, egymás segítése, a brigádokon belüli munka megszervezése, tanácsok kérése a tanártól stb.) biztosított volt, és nem tűnt fegyelmezetlenségnek. Biztos vagyok benne, hogy az ott leírt szokások mellett számos más szokás és rendtartó intézkedés is megvalósítható és sikeresen alkalmazható. Mindezeket a tanár egyénisége és az adott konkrét tárgyi feltételek is meghatározhatják. A lényeg azonban ismételen ki kell emelnünk: *a technika órák sikere nem képzelhető el ún. „külső szervezések” és kialakított sajátos szokásrendszer nélkül.* Mindezek tanév elején sok energiát és időráfordítást, *továbbá következetes és szívós* tanári magatartást igényelnek, kialakításuk azonban nagy mértékben megkönnyíti a további munkát.

Az elmondottakkal kapcsolatban ezek után lenne hozzád egy kérdésem. Miután az iskolában többen is tanítjátok a technikát: nem lehetne-e ezeket az eljárásokat az egész iskolában egységessé tenni? Tudomásom szerint munkaközösségek összeforrott jó tanári kollektíva, amelynek Te vagy a vezetője. Tudom, lenne köztetek olyan is, aki hasonló, de a tiedtől egy kissé eltérő szokásrendszert alakított ki, és az eljárások egységesítésében egyéniségének korlátozását látná. Úgy gondolom, mégis, hogy egy munkaközösségi értekezleten foglalkozhatnátok ezzel a kérdéssel. A sok jó elképzelés és gyakorlat között biztosan akadna olyan, amelyet mindenki jónak tartana, és szívesen vállalná következetes végrehajtását. Ezzel pedig mindannyian csak nyerhetnétek, tartalmi kérdésekben pedig továbbra is mindenki érvényesíthetné egyéniségének megfelelő saját elképzeléseit. Gondold csak meg: mennyivel könnyebb lenne, ha tanév elején nem kellene mindent újra kezdeni. Arra azonban minden tanév elején gondot kellene fordítani, hogy az előző évben kialakult rend ismét megszilárduljon. (Más szóval: a tanulókkal éreztetni kellene minden tanév elején, hogy az új tanár is ugyanazokat a követelményeket támasztja és ugyanolyan következetes, mint az, aki az elmúlt tanévben tanította a technikát.)

Ezek után ismételten visszatérek még néhány olyan kérdésre, amelyeket beszélgetéseink során nem sikerült megnyugtatóan tisztázni, véglegesen lezárni. Előrebocsátom, hogy megnyugtató megoldásukat az iskola tárgyi feltételei is megszabják. Nem tartom azonban érdemtelennek, hogy ezekkel is foglalkozunk.

Nem értek egyet például azzal a nézetteddel, hogy a tanulók csak akkor mossanak kezét a munka (és nem az óra) végén, ha csak úgynevezett „piszkos” munkát végeztek. A technika órák egyik legfontosabb testi és esztétikai nevelési feladata ugyanis a tisztaságra nevelés, amely nem csupán az óra folyamán kell hogy megvalósuljon, hanem a munka befejezésekor is. *A munka befejezése utáni kézmosást olyan szokássá és igénnyé kell fejlesztenünk, mint például a fogmosást.* (Ne érezze magát jól a tanuló, ha munka után nem mosott kezét. Vagy: ugyanolyan szokás és igény legyen a kézmosás munka után, mint étkezés előtt.) Tudom, ezt jelenleg igen nehéz megoldanotok, hiszen munkatermenként csak egy-egy fali kút áll erre a célra rendelkezésetekre. Nem hiszem azonban, hogy túlságosan nagy anyagi problémát jelentene az iskolának, ha máshol nem is, de pl.: a folyosóra felszereltetne a gondnokság öt-hat fali mosdókagylót. Igaz, ez azt is jelentené, hogy kézmosás után a folyosó követ fel kellene törölni. Ezt azonban a tanulók felváltva maguk is elvégezhetnék (önkiszolgáló munkára nevelés). A kézmosás rendszeresítése – különösen akkor, ha ez a munka befejezése után, az óravégi befejező megbeszélés előtt történik – jó néhány percet elvesz a rendelkezésre álló időből. Ez az idő részben megtakarítható a már említett rendtartó intézkedésekkel, de úgy gondolom, legalább olyan fontos egy kevés időt ráfordítanunk, mint bármely más tantervi feladat végrehajtására.

Nem értek azzal sem egyet, hogy a tanulók a munkateremben ugyanabban a munkaköpenyben dolgozzanak, mint más órákon. Szükségesnek tartom, hogy *a technika órákon munkakötényt használjanak a gyerekek* még akkor is, ha az csak ruhájuk egy részét védi meg. A munkakötény használata munka közben éppen olyan követelmény, mint a kézmosás, vagy a technológiai fegyelem. Hozzá tartozik ez a szerszámos munkavégzés lényegéhez: szokják meg a tanulók, hogy a fizikai munkavégzéshez ruhát kímélő munkakötény szükséges (nemcsak az iskolában, de otthon is). Egyes iskolákban erre a célra maga az iskola készített munkakötényeket, amelyeket a tanulók közösen használnak. Úgy gondolom, hogy ez a megoldás nem a legszerencsésebb. Azért nem lehet ezzel egyetérteni, mert az iskola képtelen a mosást megoldani, az pedig, hogy egyik gyerek a másik által használt piszkos munkakötényt használja, nem kimondottan higiénikus. Igazi megoldás az lenne, ha a tanulók minden órára maguk

hoznának otthonról olyan munkakötényt, amely egy használt törülközőből is elkészíthető (két sarkát behajtva néhány öltéssel rögzíteni és megfelelő szalagokat felvarrni). Ez a munkakötény alkalmas lenne arra is, hogy kézmosás után a tanulók megtöröljék benne kezüket. (A szappant az iskola is biztosíthatná.) Nyilvánvaló, hogy ezt a kérdést a szülőkkel is meg kellene beszélni az első szülői értekezlet alkalmával. Meggyőződésem, hogy kellő érvelés után maguk is egyetérténekek ezzel, vállalnák annak elkészítését és tisztántartását.

Sokan úgy ítélik meg, hogy a tanulóknak manapság olyan sok felszerelést kell az iskolába vinniük, ami már nem fér a táskájukba, és fizikai megterhelést jelent számukra. Nem hiszem azonban, hogy munkakötény olyan súlyosan tetéznék ezt a problémát. (Annál is inkább, mert nem valószínű, hogy ugyanazon a napon kelljen a tanulóknak tornafelszerelést is és munkakötényt is bevinnie az iskolába.)

Felmerül itt még egy nevelési kérdés is. Van, aki azt jósolja: lehetetlen elérni – különösen a hátrányos helyzetű tanulóknál –, hogy minden gyerek minden órára elhozza magával a szükséges felszerelést. Érdemes lenne ezzel kapcsolatban tájékozódni más tárgyat oktató kollegáknál: mit csinál testnevelés órán az a gyerek, akinek nincs tornacipője, matematikaórán az, akinek nincs körzője és vonalzója, rajzórán pedig, akinek nincs rajzlapja, ecsetje, festékje stb.? De ez a kérdés motiváció kérdése is. A technika órákon a tanulók érdekes játékokat, modelleket stb. készítenek, amellyel otthon is játszhatnak. A technika tantervének szinte minden feladata olyan, amit a gyermek szívesen végez el. Ha ehhez még azt is hozzáteszük, hogy a technika tanárának egyik legfontosabb feladata a tantárgy (és a munka) megszerettetése, akkor könnyű belátnunk, hogy céltudatosan kialakított jó légkör esetén a gyermek szinte várja már, mikor lesz a következő technika óra. Ha mindazokat a külső és belső feltételeket megteremtettük ahhoz, hogy a gyermek valóban élvezze a technika órákat, akkor megítélésem szerint nem szükséges különösebb erőfeszítés a felszerelés biztosításához.

Végezetül még egy kérdésre szeretnék kitérni. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy munka közben a tanulók táskájukat a munkaasztalok alatt tartják az óra alatt. Ez sokszor akadályozza őket a munkában, de esztétikai szempontból is kifogásolható. Olyan iskolákban, ahol a munkaterem előtti folyosón lezárható szekrények vannak, ez a probléma megoldható. Azokban az iskolákban pedig, ahol ilyen feltételek nincsenek, más megoldást kell keresnünk. Elképzelhetőnek tartom például egy polc-rendszer kialakítását, vagy a folyosóra néhány polccal ellátott szekrény beállítását. Így lehetségessé válik, hogy a tanulók csak a szükséges felszerelést vigyék be a munkaterembe. Hogy a munkafüzetek, ceruzák, vonalzők stb. ne keveredjenek a munkaasztalon a szerszámokkal, az pedig egy, a munkaasztal lapja alá pótlólag felszerelt polc segítségével megoldható. (Maguk a gyerekek is elkészíthetik.)

Látod, kedves Barátom, milyen terjedelmes lett levelem, pedig óráid tartalmi részével még nem is foglalkoztunk. Láthatod azonban, hogy milyen sok tapasztalat szerzhető néhány óra meglátogatásából is. A tartalmi kérdésekre – ha ehhez Te is hozzájárulsz – legközelebbi levelemben térek ki. Addig is, remélve, hogy ez a levél mindkettőnk javára szolgált, meleg baráti üdvözlétem küldöm.